

(ДАЛО), ф. 1, оп. 51, спр. 753, арк. 3—17; 18. ЦДІА України, м. Львів, Ф. 362, оп. 1, спр. 378, арк. 63; 19. Там само, спр. 379, арк. 6; 20. Лозинський М. Уваги про Українську державність. — Відень, 1927. — С. 5, 58; 21. Мартинець В. Українська справа та її зовнішнє ставлення // Розбудова Нації. — 1930. — № 5—6. — С. 111; 22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2485, арк. 30; 23. ЦДІА України, м. Львів, ф. 3440, оп. 1, спр. 5, арк. 7; 24. Там само, спр. 38, арк. 10. 25. Там само, спр. 36, арк. 1; 26. За Україну. 1933. 1 жовтня; 27. ЦДІА України, м. Львів, ф. 371, оп. 1, спр. 77, арк. 15. 28. Там само, спр. 76, арк. 18; 29. Там само, ф. 359, оп. 1, спр. 365, арк. 2; 30. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6435, арк. 28, 30, 32. 31. Новий Час . — 1936. — 8 червня. 32. Шухевич С. Моє життя. Спогади. — Видання Української Видавничої Спільки. — Лондон, 1991. — С. 396. 33. Крушельницька Л.І. Рубали ліс... (Спогади галичанки). — Львів, 2001. — С. 66—111. 34. Діло. — 1935. — 26 січня. 35. ЦДІА України, м. Львів, ф 205, оп. 1, спр. 138, арк. 48.1.

М.П. Гетьманчук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра політології

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ДО ГОЛОДОМОРУ 1932—1933 рр. В УКРАЇНСЬКІЙ СРР У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

© Гетьманчук М.П., 2003

Висвітлено ставлення громадськості Західної України до штучно організованого голоду на землях Радянської України в 1932—1933 рр.; показано як ці події впливали на радянсько-польські відносини.

Постановка проблеми та її актуальність. Для українського народу голод 1932—1933 рр. назавжди залишився найстрахітливішою сторінкою його минулого. За період з квітня 1932 по листопад 1933 рр. в Україні загинули мільйони людей, які стали жертвами сталінського тоталітарного режиму. Якщо взяти до уваги непрямі втрати, тобто тих дітей, які не народилися внаслідок голодомору, кількість жертв за приблизними підрахунками сягає 14 мільйонів осіб [37, 8]. Майже чверть століття, впродовж яких Україна перебувала в епіцентрі політичних репресій тоталітарного режиму, виявилися найжахливішими у більш ніж тисячолітній історії українського народу. У Радянському Союзі правду про причини й небачений масштаб цього злочину старанно приховували. Замовчування правди, перекручування фактів, тиск на уряди суверенних держав, домінування вузько політичних інтересів над загальнолюдськими цінностями стали головною причиною того, що на захист голодуючого народу в Українській СРР виступали лише прості люди, релігійні і громадські організації, окремі політичні діячі, але не тогочасне світове співтовариство, його уряди та парламенти.

У незалежній Україні 2003 р. проходить під знаком вшанування пам'яті жертв голодомору. Саме на цьому наголошувалося у минулорічному указі Президента України Л. Кучми “Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами голодомору в Україні”. Вперше Президент України, Верховна Рада, уряд України відверто заявили про штучний характер голодомору та

небачені масштаби цього злочину. Наголошувалося, що правду про голодомор необхідно донести не тільки до кожного громадянина України, але й до народів всього світу.

Ступінь вивчення проблеми. Донедавна вітчизняні дослідники в основному йшли шляхом вивчення джерельної бази проблеми голодомору. Було оприлюднено практично всі наявні в архівах України документи у вигляді документальних публікацій і довідників. Зусиллями науковців та архівістів опубліковано окремими виданнями 15 документальних збірників, 23 добірки на журнальних сторінках, ще більше архівних свідчень подано на газетних шпальтах [1, 4]. Вони в цілому дають уявлення про джерельну базу відомостей про голодомор 1932—1933 рр. Однак фонди західноукраїнських архівів, особливо обласних, лише зараз починають опрацьовувати в контексті досліджуваної проблеми [38]. Тому її висвітлення у працях окремих істориків має лише фрагментарний характер [4; 9].

Зважаючи на вищезазначене, автор поставив за мету дослідити ставлення західноукраїнського суспільства до страждань єдинокровних братів на Сході під час голоду 1932—1933 рр. через акції протесту, створення допомогових комітетів, звернення до урядових, політичних і релігійних чинників інших держав. Для цього автором використовувалися архівні матеріали центральних і обласних архівів України, опубліковані збірники документів, преса, спогади та мемуари, дослідження.

Виклад основного матеріалу. За умовами Ризького договору 1921 р. до Польщі відійшло 130 тис. кв. км західноукраїнських земель із населенням понад 10 млн. осіб (майже 30 % населення Польської держави) [3, 268]. Особливість ситуації полягала в тому, що західні українці опинилися у складі Польщі всупереч своїй волі, а тому Польська держава можливо для них поставала як загарбник. Крім того, політика Польщі щодо українців характеризувалася невизначеністю, несправедливими й жорстокими дискримінаційними заходами. Тому у 20-х роках значна частина західноукраїнської інтелігенції із симпатією сприймала офіційно проголошену урядом УСРР в 1923 р. політику “українізації” і спричинений нею розвиток національної культури поряд із непом в економіці. До 1925 р. близько 50 тис. галичан у розбудові економіки й культури республіки [4, 126]. В УСРР спочатку їм довіряли відповідальні посади у партійних та державних органах. Та й залучення західноукраїнської інтелігенції для обслуговування потреб індустріального і культурного керівництва УСРР: з одного боку, підносило його авторитет, а з іншого, послаблювало вплив уряду УНР в екзилі, вносило розкол у середовище національної еміграції.

Політика більшовицької партії і радянського уряду щодо Західної України мала чітко визначену мету. В. Ленін, а згодом Й. Сталін та його оточення намагалися використати факт окупації Польщею західноукраїнських земель, як один з дійових засобів експорту комуністичної революції та російської експансії в країни Західної Європи. Москва поширювала свої впливи в Західній Україні, спираючись в основному на місцевих комуністів. Нараховуючи у своїх рядах 5 тис. членів, Компартія Західної України підтримувала тісні зв'язки з КП(б)У, РКП(б), Комінтерном, тим самим перетворившись у сліпе знаряддя Москви. Керівництво КПЗУ навіть розробило “Мобілізаційний план про підпільну роботу на випадок виникнення війни проти Радянського Союзу”, який передбачав розгортання партизанського руху на території Польщі [5, ф. 6, оп. 2, спр. 221, арк. 8—19]. Слід вказати на ще одну форму втручання більшовиків у життя краю. Йдеться про вибіркове фінансування некомуністичних сил краю, яке здійснювалося через керівництво УСРР. Наприклад, у 1927 р. уряду УСРР пропонувалося виділити для цієї мети 168 100 доларів. Вони повинні були йти на боротьбу з Українським національно-демократичним об'єднанням і українськими національними партіями, підтримку

українських організацій лівого спрямування (“Сельробу” 30 000 доларів щорічно), допомогу радянофільському студентству, приватному українському шкільництву (77 100 доларів), Науковому товариству ім. Т. Шевченка у Львові (12 000 доларів), кооперативам тощо [5, ф. 6, оп. 1, спр. 225, арк. 35—36].

Ситуація почала змінюватися із середини 20-х років, коли ЦК КП(б)У прийняв рішення відмовитися від прийому галичан на території УСРР. Мотиви такого рішення були викладені у листі ЦК КП(б)У від 20 вересня 1924 р. до московського ЦК РКП(б): “Наплив політемігрантів із Галичини, Польщі, Чехо-Словаччини й особливо завдяки польського терору із Західної України посилюється. Наша комуністична преса у Польщі, Чехо-Словаччині змальовує економічне становище УСРР як процвітання країни... Це почасти посилює потяг до нас політеміграції. Але коли політемігранти стикаються з нашою дійсністю, й порівнюють із інформацією комуністичної преси у себе на батьківщині, то глибоко розчаровуються” [5, ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 5]. Рішенням ЦК ВКП(б) з 1930 р. матеріальна підтримка українських установ і організацій за межами СРСР була припинена [3, 277]. Припинилося також регулярне висвітлення подій на західноукраїнських землях у радянських засобах масової інформації. Зійшли нанівець контакти між діячами науки та культури обох частин України. На початку 30-х років сталінська тоталітарна система перейшла до широкого й систематичного терору проти власного народу. В УСРР розпочалося справжнє полювання на вихідців із Західної України, яких звільняли з роботи, ув’язнювали у таборах, несправедливо засуджували до смертної кари [6, 306-321].

Все це одразу ж негативно відбилося на політичній обстановці у Східній Галичині та Волині. Поступове, а з початку 30-х років обвальне згорання українізації, невиправдані репресії проти представників інтелігенції, письменників і діячів культури, колишніх військових і студентів, робітників, тих, котрі прибули із Західної України, гарячкова колективізація у “рік великого перелому” (1929 р.), а особливо страшний голод 1932—1933 рр., загальмували і надавали зворотного напрямку прорадянським симпатіям серед значної частини західноукраїнської інтелігенції [7, 272]. Адже уродженці Західної України, що активно включалися у суспільно-економічне, господарське та військове життя УСРР, чи не найпершими серед представників національної інтелігенції потрапили у вир репресій.

У цьому контексті негативну реакцію комуністичних і радянофільських елементів Західної України викликала публікація спогадів втікача з СРСР В.Юрченка (справжнє прізвище Ю.Карась-Глинський) [8]. Цьому авторові на початку 30-х років вдалося втекти із Соловків й дістатися до Галичини. Тоді ж він написав свої соловецькі спогади, які вийшли друком у 1931 р. й відразу стали бестселером. Спогади у 1932 р. започаткували судову справу, т. зв. “справу Юрченка”. Голова НТШ у Львові К. Студинський невиправдано взяв на себе функції детектива, поставивши за мету довести, що спогади В. Юрченка є “нездоровим плодом нездорової фантазії”. Подібні дії К.Студинського були ініційовані його розмовами із співробітниками радянського консульства у Львові [9, 165]. Відбувся навіть судовий процес, який справив на громадськість Західної України гнітюче враження [10].

“Справа Юрченка” зумовила усунення К. Студинського із посади голови НТШ, а також стала серйозною поразкою дипломатії СРСР у Польщі. Вона істотно підірвала позиції радянофільських елементів в Західній Україні, оскільки з’ясувалося, що захищати Радянський Союз (“батьківщину трудящих”), політичний устрій якого набирал тоталітарних рис, не йдучи наперекір власному сумлінню, стало практично неможливим. Ціна ж компромісу з більшовиками заради отримання коштів для підтримки української науки і культури в

Західній Україні ставала надто високою, тим більше, що в УСРР почалося згортання процесу “українізації”. При цьому в УСРР “українізація” стала тим підґрунтям, на якому сталінізм формував міф про “націоналізм” та “націонал-ухильництво”, давала змогу “взяти” і “нейтралізувати” величезну армію “українських буржуазних націоналістів” [11, 67—69].

Психологічний злам, який стався на початку 30-х років у ставленні західноукраїнської громадськості до СРСР, зводив нанівець зусилля Москви. Особливо вражаюче на населення Західної України вплинув голод 1932—1933 рр. в Радянській Україні [2, ф. 7, оп. 4, спр. 265—266; ф. 110, СП. 3, спр. 1563, 1570]. Інформацію про справжній стан справ в українському селі під час колективізації повідомляли втікачі з УСРР, які сотнями переходили кордон з Польщею. Частина втікачів представники польської влади після допитів відправляли назад. Щоб запобігти таким випадкам, радянське керівництво збільшувало кількість військ на кордоні з Польщею і почало надавати допомогу продовольством мешканцям прикордонних районів [5, ф. 1, оп. 16, спр. 9, арк. 174]. Преса Західної України друкувала численні свідчення очевидців цієї трагедії [12]. Необхідно відзначити й той факт, що в Західній Україні у 1933—1934 рр. діяло 31 українське видавництво, в Чехословаччині — 30, Австрії — 10, Німеччині — 7, тоді як в УСРР — лише 19 [13, ф. 4465, оп. 1, спр. 372, арк. 1—7].

Відома західноукраїнська громадська і політична діячка, польський сенатор М. Рудницька у цей період зазначала: “Уже протягом цілого 1932 р. ходили у Львові вперті чутки, що на підсоветській Україні — голод. Але ніхто, мабуть, тоді ще не усвідомлював, наскільки ситуація серйозна й загрозна. Щойно вістка про самогубство Скрипника стала для всіх доказом, що за Збручем твориться щось несамолюбне, і власне ця вістка спонукала до активного виступу українську поцейбічну суспільність в обороні загроженого життя українського народу” [15, 405—406]. Справді, смерть М. Скрипника 7 липня 1933 р. приголомшила громадськість Західної України. Особливо абсурдними виглядали звинувачення більшовицького керівництва на його адресу: намагання прийняти у партію Л. Курбаса; завезти в УСРР 1500 учителів із Західної України, яких “готував надіслати міжнародний імперіалізм” тощо [16, 87—88].

Внаслідок репресій і голоду в УСРР стрімко зривалося коло радянофілів, члени КПЗУ залишали лави партії. Чисельність КПЗУ протягом незначного часу зменшилася до 2600 осіб [17, 36]. Арешти в УСРР керівників КПЗУ деморалізували організацію. У цьому контексті варто вказати й на те, що з 1933 по 1938 рр. кількісний склад КП(б)У скоротився на 2 681 особу, тобто майже наполовину [12, 118]. Великий розголос в Західній Україні мало самогубство секретаря радянського консульства у Львові М. Стронського, колишнього старшини українських січових стрільців та УГА [18, 302]. Причини його смерті 3 серпня 1933 р. широко обговорювали в українській пресі. У газеті “Діло” вказували, що смерть М. Стронського пов’язана із “антиукраїнським терором за Збручем”, звернено увагу на вплив, який мали самогубства М. Хвильового, М. Скрипника, М. Стронського на галичан: “Знаємо силу тої їхньої демонстрації. Адже від стрілів Хвильового й Скрипника розвіялися рештки галицького радянофільства... Почали відскакувати від більшовицького табору всі чесніші одиниці, появилися... заяви, каяття, посипалися протибільшовицькі ревелюції, самочинно припиняли своє животіння радянофільські часописи...” [19]. Через самогубство М. Стронського західноукраїнські вчені, академіки Всеукраїнської Академії наук К. Студинський, Ф. Колесса, В. Щурат і М. Возняк передали радянському консулові у Львові заяву про те, що вони зрікаються звання академіків [20].

22 вересня 1933 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило “Постанову про позбавлення звання академіків Возняка, Колессу, Студинського, Щурата опублікувати від імені РНК, одночасно з

опублікуванням резолюції Президії ВУАН з цього питання” [5, ф.1, оп. 16, спр. 10, арк.151—157]. 4 жовтня 1933 р. на засіданні Президії ВУАН їх було позбавлено звання академіків “як ворогів трудящих мас України”. У газеті “Діло” зазначалося, що резолюція ВУАН “навіть формально перериває останню нитку культурних зв’язків з Галичиною, що й стали неможливі наслідком всевладної контролю ГПУ над усім духовним життям Великої України” [21].

Інформація про репресії та голод в УСРР спричинила багато запитань. Запевнення ж працівників консульства СРСР у Львові, що це “вигадки буржуазних засобів масової інформації”, не були спроможні заспокоїти західноукраїнську громадськість. Крім преси, дипломатичних каналів, інформація про голод в УСРР надходила в Західну Україну й через українські емігрантські організації деяких західних країн, які здійснювали заходи для привернення уваги громадськості та урядів до трагічних подій в Україні. Зокрема, якщо українська громада Канади просила у своєму зверненні до президента США подати руку допомоги голодуючим та організувати комітети допомоги голодуючим, то колишній гетьман України П. Скоропадський закликав уряди не визнавати Радянський Союз [22, 89]. В Західній Україні з осудженням геноциду більшовицької Москви проти українського народу виступили УНДО, Організація українських націоналістів, політичні партії соціал-демократичного та ліберально-демократичного напрямів [23, 131—150]. У “Резолюції Центрального Комітету УНДО про становище на Радянській Україні” від 24 червня 1933 р. говорилось: “Така господарська політика комуністів довела до того, що маси українського населення вигибають із голоду. Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об’єднання якнайгостріше осуджує цю грабіжницьку, обраховану на фізичне й моральне винищення українського народу політику комуністів на Україні...” [24, 242].

16 липня 1933 р. за ініціативою Української Парламентарної Репрезентації (УПР) — фракції українських депутатів польського сейму, відбулася нарада представників різних політичних сил у справі голоду в УСРР. Після підготовчої роботи УПР 25 липня 1933 р. скликали другу нараду, в якій взяли участь представники 44 політичних, наукових, культурно-освітніх, економічних організацій та товариств [15, 406]. На нараді було створено Український Громадський Комітет Рятунку України (ГКРУ), який став центром проведення всіх акцій у зв’язку з голодом. Комітет очолив Д.Левицький, голова УНДО і УПР, а практичну роботу здійснював Діловий комітет на чолі з В. Мудрим, М. Рудницькою, В. Дорошенком, З. Пеленським. Діловий комітет створив мережу повітових Комітетів рятунку України на західноукраїнських землях. До ГКРУ не приєдналися лише галицькі радикали та соціал-демократи. Вони утворили самостійний комітет під назвою Спільний Комітет Української соціал-радикальної і Української соціал-демократичної партій [24, 243—245].

Першим актом діяльності ГКРУ була відозва до українського населення, яку підписали 44 крайові організації Східної Галичини. Ще перед появою у пресі цієї відозви глава Української Греко-католицької церкви митрополит А. Шептицький, 24 липня 1933 р. видав звернення “Україна в передсмертних судорогах” [25, 477—478]. У ньому був заклик до “християн цілого світу, усіх віруючих в Бога, а особливо всіх робітників і селян... прилучитися до голосу протесту та болю і розповсюдити його у якнайдалшій країні світу”. Звернення митрополита А.Шептицького отримало схвальні відгуки і підтримку у багатьох країнах Європи [26, 846—847]. Віденський архієпископ, кардинал Т. Інніцер, під впливом звернення А.Шептицького, закликав європейську громадськість допомогти Радянській Росії

(СРСР), де від голоду страждають мільйони людей і є навіть випадки канібалізму. Радянські дипломати у відповідь цинічно заявляли, що “в Росії нема ні канібалів, ні кардиналів” [29, 90]. Міжнародний координаційний комітет допомоги голодуючим, створений у Відні, зібрав істотні пожертвування, але спроби передати їх офіційним представникам Москви наштовхувалися на глуху стіну.

Діловий комітет у Львові розробив низку інструкцій про те, як утворювати повітові Громадські комітети, як організовувати акції протесту, як вести роботу із втікачами з УСРР, як збирати грошові пожертвування, збіжжя, одяг і матеріали про діяльність місцевих комітетів. ГКРУ у цей період видав дві брошури: 1) В. Мудрого “Лихоліття України”, в якій аналізувалася економічна й національна політика Москви, що призвела до катастрофи Україну; 2) А. Жука “Рятункова акція для Великої України”, яка розповідала про діяльність Громадських комітетів [15, 407]. День 29 жовтня 1933 р. в Західній Україні було проголошено днем загальнонаціональної жалоби й протесту. По містах і селах Західної України в усіх громадських установах проходили збори і публічні віча українського населення. У цей день також була проведена акція збору пожертвувань для допомоги голодуючим в Україні.

Одним з головних завдань ГКРУ була організація міжнародної допомоги голодуючим в Україні. На початку вересня 1933 р. до Женеви були скеровані М. Рудницька і З. Пеленський. Їх завданням було: 1) налагодити контакти з українськими комітетами допомоги голодуючим у Празі, Берліні, Відні, Брюсселі, Парижі; 2) взяти участь у Конгресі Національностей, який мав відбутися у Швейцарії; 3) зацікавити міжнародні гуманітарні організації проблемою голоду в Україні; 4) справу про голод в Україні включити до порядку денного найближчої сесії Ліги Націй [15, 411]. М. Рудницька згадує про те, що свою працю вони розпочали із відвідин реакцій відомих швейцарських газет і передали їм матеріали про голод. Швейцарські газети почали друкувати ці матеріали якраз напередодні сесії Ліги Націй. За цих умов уряд СРСР вживав найрізноманітніших засобів брехні і шантажу. Він рішуче заперечував існування будь-якого голоду в Україні, всі відомості про голод у зарубіжних газетах вважав наклепами та злобною антирадянською пропагандою, а тих хто їх друкував, називав фашистськими агентами. Варто зазначити, що навіть через багато років В.Молотов, один із поплічників Й. Сталіна, категорично заперечував факт голодомору 1933 року, а людей, які про це говорять, називав “несвідомими і ворогами комунізму” [32, 453].

Ініціювати справу голоду на сесії Ліги Націй у повну силу галицьким представниками не вдалося. Згодом М. Рудницька вказувала: “Право ініціативи мали тільки уряди держав, що були членами Ліги Націй. Думати про те, що в тодішній міжнародній ситуації будь-яка держава захоче задиратися з Советським Союзом і брати на себе роль чемпіона справи голодуючих, була б марна надія. Українці самі не мали жодної змоги спонукати Лігу Націй турбуватися трагічним становищем України, бо до такої ми не мали жодної законної підстави” [15, 424]. Західноукраїнських делегатів підтримав представник уряду УНР в екзилі О. Шульгін, який 25 вересня 1933 р. надіслав лист голові Ради Ліги Націй Мовінкелю. У листі він зазначав: “Українські депутати в польському парламенті, які представляють комітет допомоги голодуючим у Львові, представили Вашій Ексцеленції сьогодні ж меморандум, з текстом якого вони ласкаво мене ознайомили. Я приєднуюся цілковито до цього меморандуму і

приєдную й ті організації, на чолі яких я стою... Отже солідарність нашої акції для врятування України від голоду є абсолютною” [30, 207].

Із письмовим протестом проти штучно організованого Москвою голодомору виступив також Провід Організації Українських Націоналістів. Але протест тим не обмежувався, конференція ОУН 3 червня 1933 р. у Берліні прийняла постанову здійснити замах на радянського консула у Львові. Замах було доручено виконати випускнику Львівської академічної гімназії М. Леміку. Тодішній крайовий провідник ОУН С. Бандера влітку 1936 р. у польському суді заявив: “Я особисто дав наказ Лемикові і подав йому мотиви та інструкції. Ми знали, що більшовики будуть у фальшивому світі представляти це вбивство, і тому ми вирішили, що Лемик має здатися у руки поліції й не стріляти до неї та таким чином дати спроможність зробити судову розправу” [31, 132].

Судовий процес над М. Лемиком спричинив справжню сенсацію. До Львова приїхало багато журналістів, зокрема кореспондент ТАРС, представники радянського посольства із Варшави. Захищати у суді М. Лемика погодилися всі українські адвокати Львова на чолі з К. Левицьким. Польський суд не погодився на це, оскільки зовсім недавно було підписано між СРСР та Польщею договір про ненапад. На думку польських властей, це могло зашкодити радянсько-польським міждержавним взаєминам. Тому до захисту М. Лемика були допущені лише В. Старосольський, С. Шухевич і С. Біляк. Його не минула б смертна кара, але як неповнолітнього (М. Лемик не мав 21 року) засудили до довічного ув'язнення [31, 134]. Варто зазначити, що цей акт викликав симпатії до ОУН у значної частини української громадськості, особливо молоді. Чисельне зростання рядів ОУН стало особливо помітним після голодомору в УСРР та масових репресій польських властей на західноукраїнських землях під час періодично повторюваних пацифікацій.

Преса УСРР досить широко висвітлювала судовий процес над М. Лемиком. Замах на представника радянського консульства 21 жовтня 1933 р. у Львові розглядався лише у контексті “розгнужданої антирадянської кампанії в Західній Україні”. Радянський посол у Варшаві В. Антонов-Овсієнко 27 листопада 1933 р. писав у своєму щоденнику: “Не дивлячись на наші застереження, в Галичині провадилося розгнуждане антирадянське цькування, яке створило сприятливу обстановку для замаху на наше консульство у Львові” [33, 110—111]. Проте ні в радянській пресі, ні у повідомленнях радянських дипломатів нічого не говорилося про те, що справжніми причинами такого “цькування” були голод і репресії в УСРР.

Масові арешти й голодомор викликали в Західній Україні чимало болючих запитань і негативно впливали на ставлення переважної більшості громадськості до СРСР. У Західну Україну надходила лише дозована й відповідно препарована інформація про становище в УСРР. Це породжувало ідеологічні міфи та всілякі чутки, особливо про долю в УСРР західноукраїнської інтелігенції. Громадськості Західної України було мало відомо про справжню мету постанови ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., яка остаточно включала УСРР в єдиний господарський комплекс СРСР. Для проведення цієї політики в УСРР прибув П. Постишев — довірена особа Й. Сталіна. Разом з ним, за офіційними даними, Москва скерувала до кожного району УСРР 30 осіб політичних комісарів, що разом становило 15-тисячну армію [34, 199]. Жахливий сталінський терор в УСРР лише доповнював страхіття голодомору.

Висновки. Штучний голод в УСРР 1932—1933 рр. можна розцінювати, безумовно, як геноцид, спрямований на знищення української нації. Українські дослідники вказують, що від голоду в УСРР у цей час загинуло більше 5 млн. осіб [35, 356; 41, 126]. У 1988 р.

зусиллями української діаспори цей факт геноциду в Україні визнав Конгрес США і міжнародна комісія юристів. Тоді ж Конгрес США створив комісію з вивчення причин та наслідків голодомору 1932—1933 рр. За чотири роки комісія опитала 600 свідків трагедії, дослідила й проаналізувала велику кількість документів та матеріалів, підготувала свої висновки [36; 37, 44—45; 86—90]. Всі матеріали комісії згодом були передані у Верховну Раду України, яка у свою чергу навіть офіційно не визнала голодомор геноцидом, а документів комісії більше ніхто й не бачив. Тому важливим завданням сьогодення є відтворення правдивої історії про події голоду на українських землях в 1932—1933 рр. Вона має стати надбанням молодого покоління українців, які повинні якомога більше знати про нашу історію цього періоду, особливо про злочинну сутність сталінського тоталітарного режиму.

Україна сьогодні є не тільки посткомуністичною, але й постгеноцидною державою. Це зобов'язує покоління XXI століття чітко усвідомлювати масштаби втрат, що поніс народ України, адже саме йому робити висновки на майбутнє. Осмислення ним історії означатиме прогнозованість майбутнього держави і нації, крім того, сприятиме усуненню із нашого життя надуманих відмінностей і штучного підтримування на політичному, побутовому рівні деякими силами понять “східняки” та “західняки”. Український народ — єдиний. Про це засвідчує рух солідарності західноукраїнського населення із голодуючим населенням Української СРР в 1932—1933 рр.

1. Табачник Д. Голодомор: навчати, пам'ятати, досліджувати // Урядовий кур'єр. — 2003. — 15 травня. 2. Державний архів Львівської області. 3. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). — К.: Альтернативи, 1999. — 336 с. 4. Гетьманчук М.П. Українське питання в радянсько-польських відносинах 1920—1939 рр. — Львів: Світ, 1998. — 428 с. 5. Центральний державний архів громадських об'єднань України. 6. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20—30-ті роки. — К.: Либідь, 1991. — 344 с. 7. Історія України: нове бачення. — У 2 т. / Під ред. В.А. Смолія. — К.: Україна, 1996. — Т. 2. — 494 с. 8. Юрченко В. Пекло на землі. — Львів: Червона калина, 1994. — 375 с. 9. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталініщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20—50-ті роки ХХ ст.). — К.: Наукова думка, 1994. — 350 с. 10. Діло. — 1932. — 21 травня. 11. Гетьманчук М.П. Українізація 20-х років: досвід і уроки // Українська національна ідея та процес державотворення в Україні. — Львів: Сполом, 1998. — с. 67—69. 12. Діло. 1933. — 26 січня, 27 лютого, 5 травня, 22—30 червня, 19 серпня, 18—30 вересня, 16 жовтня. 13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. 14. Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні. — К.: Політвидав України, 1990. — 143 с. 15. Рудницька М. Статті. Листи. Документи. — Львів: Місіонер, 1998. — 844 с. 16. Сливка Ю.Ю. Сторінки історії КПЗУ. — Львів: Каменяр, 1989. — 93 с. 17. Панчук М.І. “Білі плями” героїчного літопису: Із історії Ком. партії Зах. України. — К.: Політвидав України, 1989. — 131 с. 18. Борці за возз'єднання: Біографічний довідник. — Львів: Каменяр, 1989. — 359 с. 19. Діло. — 1933. — 6 серпня. 20. Діло. — 1933. — 7 серпня. 21. Діло. — 1933. — 15—16 серпня. 22. Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — К.: Політвидав України, 1990. — 605 с. 23. Історія суспільних рухів і політичних партій України (XIX—XX ст.): Навч. посібник / За заг. ред. Я. Малика. — Львів: Видавничий центр ЛДУ ім. Івана Франка, 1998. — 328 с. 24. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. — У 2 ч. / за ред. В.Ф. Панібудьласки. — К.: Вища школа, 1997. — Ч. 2. — 704 с. 25. Митрополит

Андрей Шептицький: *Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899—1944. Т. II: Церква і суспільне питання.* — Кн. 1: *Пастирське вчення та діяльність.* — Львів: Місіонер, 1998. — 570 с. 26. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899—1944. Т. II: Церква і суспільне питання.* — Кн. 2: *Листування.* — Львів: Місіонер, 1999. — 1091 с. 27. Колективізація і голод на Україні 1929—1933: *Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. С.В. Кульчицький.* — К.: Наукова думка, 1992. — 736 с. 28. *Голод 1933 року в Україні: свідчення про винищення Москвою українського селянства.* — Друге, доп. вид. — Дніпропетровськ — Мюнхен: Преском, 1993. — 223 с. 29. *Сторінки історії України: ХХ століття: Посібник для вчителя / За ред. С.В. Кульчицького.* — К.: Освіта, 1992. — 336 с. 30. Шульгін О. *Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині.* — Автент. Відв. Вид. 1934 р. / Відп. ред. Г.Й. Удовенко. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 352 с. 31. Дужий П. *Степан Бандера — символ нації: Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН.* — У 2-х ч. — Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1996. — Ч. 1. — 190 с. 32. Чуєв Ф.И. *Молотов: Полудержавный властелин.* — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2000. — 736 с. 33. *Документы и материалы по истории советско-польских отношений.* — М.: Изд-во АН СССР, 1969. — Т. VI. — 432 с. 34. Гунчак Т. *Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії.* — К.: Либідь, 1993. — 288 с. 35. Кульчицький С.В. *Ціна “великого перелому”.* — К.: Україна, 1991. — 431 с. 36. Дубинянская Я. *Правда о трех голодоморах // Зеркало недели.* — 2002. — 16 ноября. — с. 20. 37. *Голодомор 1932—1933 рр. / Упоряд. Н.Я. Дзюбенко-Мейс.* — К.: Міжнарод. Фонд “Україна — 3000”, 2003. — 48 с. 38. Ключак В.В., Куцина В.І. *Голгофа українського народу (До 70-річчя голодомору в Україні 1932—1933 років за матеріалами Державного архіву Львівської області).* — Львів, 2003. — 24 с. 39. Лук’яненко Л. *Нюрнберг — 2.* — К.: Нора-прінт, 2001. — 114 с. 40. Старів С. *Страта голодом / Пер. з англ.* — К.: Вид. центр “Просвіта”, 2002. — 272 с. 41. Петренко В.І. *Трагедія українського селянства (1932—1933 рр.) // Наукові записки вінницьк. держ. педагогічн. ун-ту ім. М. Коцюбинського.* — Серія: Історія. — Вінниця, 2003. — Вип. 5. — с. 117—126.

В.Є. Голубко

Львівський національний університет ім. Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства

ТИЖНЕВИК “ТРИЗУБ” ПРО ГОЛОДОМОР 1932—1933 рр. В УКРАЇНІ

© Голубко В.Є., 2003

Висвітлені події, пов’язані з голодомором 1932—1933 рр. в Україні офіційним органом еміграційного уряду УНР-тижневиком “Тризуб”. Вказано, що він відіграв помітну роль у об’єктивному інформуванні громадськості Заходу щодо злочинної політики більшовицького режиму проти української нації.

Очевидно не потребує зайвих доказів твердження, що штучний голодомор в Україні 1932—1933 рр., влаштований більшовицьким режимом, став не лише колапсом для українського етносу, а й гуманітарною катастрофою планетарного масштабу. Більше того, це був злочин супроти людства загалом, позаяк винищення мільйонів цивільних людей